

VAZIRLIKLAR FAOLIYATIDA HISOBDORLIK VA JAVOBGARLIK MASALALARI

Uzbekova Go`zal Murat qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat boshqaruvi huquqi yo`nalishi
magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20484096>

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi O'zbekiston Respublikasi vazirliklari faoliyatida hisobdorlik va javobgarlik masalalari yangi tahrirdagi Konstitutsiya va ma'muriy islohotlar kontekstida tahlil qilingan. Hisobdorlik va javobgarlikning konstitutsiyaviy asoslari, turlari hamda amaliy mexanizmlari ko'rib chiqilib, ularni takomillashtirish bo'yicha takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: vazirlik, hisobdorlik, javobgarlik, parlament nazorati, konstitutsiyaviy-huquqiy javobgarlik, jamoatchilik nazorati, korrupsiyaga qarshi kurashish.

Demokratik huquqiy davlatda davlat organlari faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan hisobdorlik va javobgarlik mexanizmlarining qanchalik puxta tashkil etilganligiga bog'liq. Vazirliklar ijro etuvchi hokimiyatning markaziy bo'g'ini sifatida bu masalalarda alohida ahamiyatga ega. Ushbu institutlar fuqarolar oldida, parlament oldida va davlat oliy organlari oldida o'z faoliyati uchun hisob berish hamda muayyan qarorlar va harakatlar uchun huquqiy javobgarlik yuklash mexanizmlari demokratiyaning amaliy joriy etilishini ta'minlovchi muhim huquqiy vositadir.

Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023) vazirliklar hisobdorligi va javobgarligi masalalariga oid sezilarli yangiliklarni o'zida mujassam etdi. Mazkur islohotlar parlament nazorati mexanizmlarini kuchaytirish, jamoatchilik nazorati institutlarini rivojlantirish va vazirliklarning hisobdorligini ta'minlash yo'nalishida tubdan o'zgartirishlarga olib keldi. Shu sababli, mavzuning dolzarbligi nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega ekanligi shubhasizdir.

Tushuncha mazmuni nuqtai nazaridan "hisobdorlik" va "javobgarlik" tushunchalari o'zaro bog'liq, lekin bir xil emas. Hisobdorlik (accountability) — davlat organi yoki uning mansabdor shaxsining o'z faoliyati natijalari bo'yicha hisobot taqdim etish va xatti-harakatlarini asoslab berish majburiyatini anglatadi. Javobgarlik (responsibility) esa — qonun bilan belgilangan tartibda salbiy huquqiy oqibatlarni qo'llash imkoniyatini ko'zda tutadi. Hisobdorlik javobgarlikni amalga oshirishning protsessual asosi hisoblansa, javobgarlik hisobdorlikning huquqiy natijasi sifatida ko'rinadi.

Konstitutsiyaviy huquq doktrinasida davlat organlari javobgarligining turlarini ajratish nazariy va amaliy ahamiyatga molik masaladir. Rus konstitutsiyaviy huquq doktrinasining yetakchi vakillaridan biri M.A.Krasnov davlat organlari javobgarligining quyidagi turlarini ajratib ko'rsatadi: konstitutsiyaviy-huquqiy, siyosiy, ma'muriy, intizomiy, jinoyat hamda fuqarolik-huquqiy javobgarlik¹. Vazirliklarga nisbatan barcha mazkur turlar qo'llaniladi, biroq ularning amaliy qo'llanish darajasi turlicha bo'lib, ko'pgina hollarda samaradorlik darajasi yetarli emas.

Vazirliklarning konstitutsiyaviy hisobdorligi mexanizmi yangi tahrirdagi Konstitutsiyada aniq mustahkamlangan. Asosiy Qonunning 93-moddasiga muvofiq, Vazirlar Mahkamasi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy hayotining eng muhim masalalari bo'yicha ma'ruzasini har yili Oliy Majlisning Qonunchilik palatasiga eshitish uchun taqdim etadi². Bu konstitutsiyaviy norma Hukumat va uning a'zolari bo'lgan vazirlarning parlament oldidagi tizimli hisobdorligini ta'minlovchi muhim huquqiy asosdir. Bundan tashqari, yangi tahrirdagi Konstitutsiyada deputat surishtiruvi, parlament tinglovlari va vazirlarni eshitish kabi yangi nazorat shakllari mustahkamlandi.

Vazirliklarning konstitutsiyaviy-huquqiy javobgarligi vazirning lavozimdan ozod qilinishi, parlament tomonidan ishonchsizlik bildirilishi, iste'foga taklif etilishi kabi shakllarda namoyon bo'ladi. Siyosiy javobgarlik parlament oldida hisobot berish va xatti-harakatlar uchun siyosiy baho olish orqali amalga oshiriladi. Ma'muriy javobgarlik esa ma'muriy huquqbuzarliklar va xizmat majburiyatlari noto'g'ri bajarish uchun belgilanadi.

Vazirliklar javobgarligini ta'minlashning huquqiy mexanizmlari quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi. Birinchidan, parlament nazorati orqali Oliy Majlis deputatlari surishtiruvi, parlament tinglovlari va vazirliklar hisobotlarini muhokama qilish amalga oshiriladi³. Ikkinchidan, prokuratura nazorati orqali umumiy nazorat tartibida vazirliklar normativ-huquqiy hujjatlari va faoliyati qonuniyligi tekshirib boriladi. Uchinchidan, sud nazorati orqali fuqarolar va yuridik shaxslar vazirliklar harakatlarini ma'muriy sudga shikoyat qilish

---

¹Краснов М.А. Ответственность в системе народного представительства (методологические подходы). — 2-е изд. — М.: Институт государства и права РАН, 1995. — С. 84-87.

²O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 93-moddasiga muvofiq, Vazirlar Mahkamasi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy hayotining eng muhim masalalari bo'yicha ma'ruzasini har yili Oliy Majlisning Qonunchilik palatasiga eshitish uchun taqdim etadi.

³O'zbekiston Respublikasining 2003-yil 29-avgustdagi 310-II-son "Vazirlar Mahkamasi to'g'risida"gi Qonuni. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. URL: <https://lex.uz/docs/-4636594>

imkoniyatiga ega bo'lib, bu 2018-yildagi Ma'muriy sud ishlarini yuritish Kodeksi bilan tartibga solinadi⁴.

To'rtinchidan, Inson huquqlari bo'yicha Oliy Majlis vakili (Ombudsman) instituti orqali vazirliklarning fuqarolar huquqlariga taalluqli faoliyati nazorat qilinadi. Beshinchidan, Hisob palatasi davlat byudjet mablag'larini sarflashning maqsadli foydalanilishi va samaradorligini auditdan o'tkazadi. Oltinchidan, jamoatchilik nazorati va ommaviy axborot vositalari faoliyati orqali vazirliklar faoliyati doimiy jamoat e'tibori ostida bo'ladi⁵. Yettinchidan, 2017-yilgi Korruptsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi Qonun⁶ doirasida davlat xizmatchilari mas'uliyati va korruptsiyaviy huquqbuzarliklar uchun javobgarlik mexanizmlari joriy etilgan.

2022-yilgi PF-269-son Farmon doirasidagi ma'muriy islohotlar vazirliklar hisobdorligini ta'minlashda muhim qadam bo'ldi⁷. Farmon natijasida har bir vazir o'z sohasidagi yagona davlat siyosatini olib borish va belgilangan maqsadli ko'rsatkichlarga erishish uchun bevosita mas'ul va javobgar shaxs sifatida belgilandi. Bu yondashuv vazirlarning shaxsiy javobgarligini chuqurlashtirish va vakolatlar bilan birga aniq javobgarlik mezonlarini joriy etishga qaratilgan muhim islohotdir.

Biroq amaliyotda bir qator muammolar saqlanmoqda. Birinchidan, vazirliklar javobgarligi va vakolatlari o'rtasidagi mutanosiblik prinsipi to'liq joriy etilmagan: ayrim hollarda vazirliklarga keng vakolatlar berib qo'yiladi, lekin javobgarlik mexanizmlari ularga proporsional emas. Ikkinchidan, parlament nazorati shakllari yangi Konstitutsiyada mustahkamlangan bo'lsa-da, ularning amaliy qo'llanishi yetarli darajada faol emas — deputat surishtiruvi va parlament tinglovlari ko'p hollarda formal xarakterga ega. Uchinchidan, vazirliklar faoliyati natijalarini baholash uchun aniq KPI ko'rsatkichlar tizimi to'liq ishlab chiqilmagan. To'rtinchidan, jamoatchilik nazorati mexanizmlari fragmentar tarzda faoliyat yuritmoqda.

---

⁴O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 25-yanvardagi O'RQ-462-son "Ma'muriy sud ishlarini yuritish to'g'risida"gi Kodeksi. URL: <https://lex.uz/docs/-3527338>

⁵Yangi O'zbekiston Konstitutsiyasida davlat organlari va jamoatchilik nazorati // КиберЛенинка ilmiy elektron kutubxonasi. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yangi-o-zbekiston-konstitutsiyasida-davlat-organlari-va-jamoatchilik-nazorati>

⁶O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvardagi O'RQ-419-son "Korruptsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni. URL: <https://lex.uz/docs/3088013>

⁷O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-dekabrda PF-269-son "Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. URL: <https://lex.uz/docs/-6324756>

Xulosa va takliflar

Yuqorida keltirilgan tahlil asosida quyidagi takliflarni ilgari suramiz:

1. Vazirliklar faoliyatini baholash uchun Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan yagona KPI (Key Performance Indicators) tizimini ishlab chiqish va joriy etish. Bunda har bir vazirlik uchun sohaviy ko'rsatkichlar belgilanib, yillik audit asosida baholanishi va parlament tinglovlarida muhokama qilinishi zarur.

2. Parlament nazoratining huquqiy mexanizmlarini aniq protseduralar bilan mustahkamlash — deputat surishtiruvi, parlament tinglovlari va vazirlarni eshitish tartibini Oliy Majlis Reglamentida aniq belgilash, ushbu mexanizmlarning samarali qo'llanilishini ta'minlash uchun tegishli normativ hujjatlarni ishlab chiqish.

3. Vazirliklarning huquqiy javobgarligini ta'minlovchi mexanizmlarni yagona tizimga keltirish va "Vazirliklar to'g'risida" maxsus Qonun loyihasida vakolat va javobgarlikni mutanosib tarzda mustahkamlash. Vazirning shaxsiy javobgarligi prinsipi (Germaniya Ressorprinzip namunasida) huquqiy darajada aniq belgilanishi lozim.

4. Jamoatchilik nazorati institutlarini takomillashtirish — jamoatchilik kengashlari, ekspert hamjamiyatlari va ommaviy axborot vositalarining vazirliklar faoliyati ustidan nazoratini ta'minlovchi yagona huquqiy bazani shakllantirish, vazirliklar ochiq ma'lumotlar (open data) tamoyiliga amal qilishi majburiy hisoblanishi kerak.

5. Vazirliklar va davlat xizmatchilarining korrupsiyaviy huquqbuzarliklar uchun javobgarligini kuchaytirish, ularning faoliyati shaffofligini ta'minlash uchun elektron deklaratsiyalar tizimini takomillashtirish va manfaatlar to'qnashuvini bartaraf etish mexanizmlarini joriy etish.

Mazkur takliflarning amaliyotga tatbiq etilishi O'zbekiston Respublikasi vazirliklarining hisobdorligi va javobgarligi mexanizmlarini sezilarli darajada takomillashtirib, yangi O'zbekiston davlatchiligini huquqiy davlat sifatida qurish jarayonida muhim hissa bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (yangi tahriri). 2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumida qabul qilingan. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-y., 03/23/837/0241-son. — URL: <https://lex.uz/docs/-6445145>
2. O'zbekiston Respublikasining 2003-yil 29-avgustdagi 310-II-son "Vazirlar Mahkamasi to'g'risida"gi Qonuni. — URL: <https://lex.uz/docs/-4636594>

3. O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvardagi O'RQ-419-son "Korruptsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni. — URL: <https://lex.uz/docs/3088013>
4. O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 25-yanvardagi O'RQ-462-son "Ma'muriy sud ishlarini yuritish to'g'risida"gi Kodeksi. — URL: <https://lex.uz/docs/-3527338>
5. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 8-avgustdagi O'RQ-788-son "Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida"gi Qonuni. — URL: <https://lex.uz/docs/-6118771>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-dekabrda PF-269-son "Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. — URL: <https://lex.uz/docs/-6324756>
7. Краснов М.А. Ответственность в системе народного представительства (методологические подходы). — 2-е изд. — М.: Институт государства и права РАН, 1995. — 188 с.
8. Yangi O'zbekiston Konstitutsiyasida davlat organlari va jamoatchilik nazorati // КиберЛенинка ilmiy elektron kutubxonasi. — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yangi-o-zbekiston-konstitutsiyasida-davlat-organlari-va-jamoatchilik-nazorati>